

رویکردهای نوبه سازمان‌دهی اطلاعات در نسل جدید نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای:

آشنایی با مدل‌های مفهومی اف. آر. بی. آر^۱ و مدل‌های مرتبط

■ مهسا فردحسینی^۲

کارشناس فهرست‌نویسی کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی و دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

ببریم، نام خانم پوری سلطانی هست و امروز هم بحث ما درباره سازمان‌دهی اطلاعات است و خوشحالیم که خانم پوری سلطانی را در جمع خودمان داریم.

در ادامه دکتر رحمت‌الله فتاحی، رئیس انجمن کتابداری ایران و عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد، با ارائه بحثی با عنوان «محیط اطلاعاتی جدید و رویکردهای نو به سازمان‌دهی اطلاعات (نگاهی به مدل‌های مفهومی)»، سخن گفت. وی در بخش نخست سخنانش با اشاره به مباحثی چون روند گسترش قواعد فهرست‌نویسی، درباره تحول و تاریخچه فهرست‌نویسی در جهان و ایران گفت: اگرچه حدود ۱۵ سال از کشورهای جهان که بحث اف. آر. بی. آر را آغاز کردند، عقب هستیم، ولی به اعتقاد من با جهش داریم این فاصله را کم می‌کنیم. وی سپس به برخی از کاستی‌ها در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای اشاره کرد و عدم مناسبت استانداردهای سازمان‌دهی اطلاعات کتاب‌شناختی با محیط جدید، عدم مناسبت ساختار پیشینه‌ها با هدف‌ها و کارکردهای فهرست، ساختار مسطح مارک در ذخیره و بازیابی اطلاعات، عدم توجه به سازمان‌دهی معنادار و قابل فهم اطلاعات در نمایش (برونداد)، عدم توجه به فیلدهای ارتباطی برای مدیریت و نمایش وابستگی‌ها و روابط میان آثار و عدم توجه به رویکرد هستی‌شناسانه در سازمان‌دهی آثار را از جمله این کاستی‌ها دانست.

همایش «رویکردهای نو به سازمان‌دهی اطلاعات در نسل جدید نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای: آشنایی با مدل‌های مفهومی اف. آر. بی. آر و مدل‌های مرتبط» عصر روز چهارشنبه نوزدهم اسفند ۱۳۸۸، در سالن شریعت‌زاده کتابخانه ملی با حضور بیش از دویست نفر از استادان و دانشجویان برگزار شد. در این همایش مدل اف. آر. بی. آر و مدل‌های مرتبط با آن و چالش‌های پیاده‌سازی آن در نرم‌افزارها معرفی و بررسی شد.

در ابتدای این همایش، عمرانی، مسئول کمیته همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، درباره اهمیت سازمان‌دهی اطلاعات صحبت کرد و گفت: بیش از ۱۵ سال است که از شروع موضوع اف. آر. بی. آر می‌گذرد. وی با طرح این سؤال که قواعد قدیمی مثل انگلو امریکن و سایر قواعدی که در حوزه سازمان‌دهی اطلاعات استفاده می‌کردیم، الآن در محیط برتر چه اتفاقی برایشان می‌افتد و ما چه تکلیفی داریم؟، افزود: کار با این ماجرا شروع شده و یک مدل مفهومی به نام ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتاب‌شناختی (اف. آر. بی. آر) به وجود آمده و با توجه به تحولات سال‌های اخیر و گسترش مجموعه‌ها و واسپارگاه‌ها^۳ باید به شکلی نو به سازمان‌دهی اطلاعات نگاه کنیم.

وی در پایان به حضور خانم پوری سلطانی در همایش خیر مقدم گفت و افزود: هرچا نام سازمان‌دهی اطلاعات را در ایران می‌خواهیم

دکتر فتاحی:

اگرچه حدود ۱۵

سال از کشورهای

جهان که بحث

اف. آر. بی. آر را

آغاز کردند، عقب

هستیم، ولی به اعتقاد

من با جهش داریم

این فاصله را کم

می‌کنیم

دکتر فتاحی:

اف. آر. بی. آر قواعد

فهرست‌نویسی

نیست و یک مدل

داده‌ای یا فراداده‌ای

یا فرمت پیشینه

کتاب‌شناختی

و همچنین یک

استاندارد ذخیره و

نمایش نتایج بازیابی

نیست، بلکه تمرکز

الگوی اف. آر. بی. آر

بر ضابطه‌مند کردن

کارکردهای

پیشینه‌های

کتاب‌شناختی

(فهرست‌نویسی)

با توجه به نقش

هریک از عناصر

کتاب‌شناختی و

رابطه میان آثار است

گفت: این آغاز راه است و برای پاسخ به نیازهای کاربران به تجربه و دانش بیشتری درباره جهان کتاب‌شناختی و الگوهای مفهومی آن نیاز داریم.

سخنران بعدی این همایش شعله ارسطوپور، دانشجوی دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد، بود. وی در سخنانش جهان هستی را مجموعه‌ای از هسته‌هایی در ارتباط با یکدیگر دانست که الگویی برای مدل‌سازی بهتر جهان هستی، به‌منظور طراحی بهتر پایگاه‌های داده‌ای است. این الگو مبتنی بر موجودیت‌ها، ویژگی‌های آنها و روابط میان آنها که در جهان هستی وجود دارد، می‌باشد.

ارسطوپور مشکل مدل اف. آر. بی. آر را عام‌بودن بیش از حد آن بیان کرد، زیرا کاربران به‌صورت تخصصی با موجودیت‌ها آشنایی ندارند و وی در پایان گفت: برای مبتنی‌ساختن فهرست‌ها بر الگوی ملزومات کارکردی دیدی خردتر لازم است.

در ادامه محسن حاجی‌زین‌العابدینی، عضو هیئت علمی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی و دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز، به معرفی سایر الگوها و استانداردهای مرتبط با اف. آر. بی. آر پرداخت و مدل‌های ملزومات کارکردی داده‌های مستند (فراد)، ملزومات کارکردی برای داده‌های مستند موضوعی (فرساده) و توصیف و دسترسی به منبع (آر. دی. آی) را تشریح کرد. وی گفت: فراد ایجاد شده تا مبنایی روشن و محکم برای پیوند داده‌های ذخیره‌شده در پیشینه‌های مستند با نیازهای کاربران آن پیشینه‌ها ایجاد کند و اهداف عمده آن یافتن، تشخیص، زمینه‌نمایی^۹ و توجیه^{۱۰} است.

عضو هیئت علمی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی درباره فرساده که در واقع موضوع‌های مدل اف. آر. بی. آر است، گفت: تمام نقاط دست‌یابی مهارشده مربوط به سه گروه موجودیت‌هایی که توسط الگوی مفهومی اف. آر. بی. آر، تعریف شده‌اند، قابلیت دارند که موضوع یک اثر باشند. وی افزود: موجودیت‌های فرساده را مفهوم^{۱۱} (یک اندیشه یا مفهوم انتزاعی)، شیء^{۱۲} (یک چیز مادی)، واقعه^{۱۳} (یک

رئیس انجمن کتابداری ایران بخش نخست سخنانش را با تحول در فناوری‌ها و محیط اطلاعاتی ادامه داد و اشاره کرد که توسعه شگرف در قابلیت‌های نرم‌افزارها و توسعه انواع استانداردها در ذخیره، پردازش، مبادله، جست‌وجو، نمایش، مدیریت اطلاعات، میان‌کنش‌پذیری و استفاده از پایگاه‌های رابطه‌ای و فایل‌های جانبی و نیز استفاده از مدل‌های موجودیت - رابطه و نیز شیء‌گرا در طراحی نرم‌افزارها از جمله این تحولات است.

فتاحی در بخش دوم سخنانش نگاه هستی‌شناسانه به جهان کتاب‌شناختی و الگوهای ذهنی جست‌وجوگران در بازیابی آثار را مورد بحث قرارداد و در ادامه با اشاره به الگوهای مفهومی (مدل اف. آر. بی. آر - مدل سوپر رکورد)، گفت: برای توصیف و مدیریت جهان کتاب‌شناختی، مدل‌های مفهومی ارائه شدند و انجام یک طرح در ایفلا در سال ۱۹۹۰ در استکهلم (سوئد) پیشنهاد شد. وی سپس، به تعریف اینکه اف. آر. بی. آر چیست، پرداخت و افزود: اف. آر. بی. آر قواعد فهرست‌نویسی نیست و یک مدل داده‌ای یا فراداده‌ای یا فرمت پیشینه کتاب‌شناختی و همچنین یک استاندارد ذخیره و نمایش نتایج بازیابی نیست، بلکه تمرکز الگوی اف. آر. بی. آر بر ضابطه‌مند کردن کارکردهای پیشینه‌های کتاب‌شناختی (فهرست‌نویسی) با توجه به نقش هر یک از عناصر کتاب‌شناختی و رابطه میان آثار است.

عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد در ادامه به تأثیر این مدل‌ها بر فهرست‌نویسی و فهرست‌های رایانه‌ای اشاره کرد و افزود: این مدل‌ها برای کمک به سازمان‌دهی بهتر اطلاعات تدوین شده‌اند و قواعد فهرست‌نویسی باید در چارچوب این مدل‌ها بازنگری شود و طراحی نویی برای نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای با استفاده از این مدل‌ها باید انجام گیرد. وی در پایان به چالش‌های موجود برای متخصصان اشاره و تصریح کرد: با کسب دانش بیشتر درباره جهان کتاب‌شناختی و کارکردهای فهرست و نیز انتظارات کاربران و توجه به گسترش و تنوع کارکردهای پیشینه کتاب‌شناختی، کتابداران با درک و کاربرد مدل‌های مفهومی و رویکردهای نو می‌توانند نقش مهمی در جهت‌دهی به طراحی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای داشته باشند. وی

حاجی زین العابدینی:

آر. دی. ای

عنوان قواعد

فهرست نویسی

جدیدی است

که بر پایه قواعد

فهرست نویسی

انگلوامریکن

که با سابقه ترین

استاندارد موضوعی

برای توصیف

و دستیابی

کتاب شناختی در

جهان است، استوار

می باشد

حجتی در پایان سخنانش گفت: با پیاده سازی این مدل ها ماهیت ورود اطلاعات، و به تبع آن ماهیت جست و جو تغییر خواهد کرد. وی گسترش فضای اطلاعات قابل جست و جو، جست و جوی غیرمتنی، جست و جو با پارامترهای غیردقیق، ارائه پاسخ های کلی تر (در مواردی که اطلاعات دقیق ثبت نشده اند) و جست و جوی غیرمستقیم را از تغییرات ماهیت جست و جو دانست.

بی نوشت ها:

1. functional requirements for bibliographical records (FRBR)
2. Fard@lisna.ir
3. repository
4. functional requirements for authority data (FRAD)
5. functional requirements for subject authority data (FRSAD)
6. resource description records (RDA)
7. Find
8. Identify
9. Contextualize
10. Justify
11. Concept
12. Object
13. Event
14. Place
15. AACR
16. joint steering committee) JSC)
17. FRBRoo
18. FRBRization
19. International Committee for Documentation's Conceptual Reference Model (CIDOC CRM)
20. Object Oriented

عمل یا رخداد، مکان^{۱۴} (یک مکان) تشکیل می دهند.

حاجی زین العابدینی درباره آر. دی. ای گفت: آر. دی. ای عنوان قواعد فهرست نویسی جدیدی است که بر پایه قواعد فهرست نویسی انگلوامریکن^{۱۵} که با سابقه ترین استاندارد موضوعی برای توصیف و دستیابی کتاب شناختی در جهان است، استوار می باشد. وی اظهار داشت: آر. دی. ای از سوی کمیته همکاری مشترک^{۱۶} به منظور تجدیدنظر در قواعد فهرست نویسی انگلوامریکن در حال کامل شدن است.

دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز در پایان گفت: دنیای سازمان دهی اطلاعات به سوی تفکیک موجودیت ها، روابط و ساختار مجدد می رود و ما باید فهرست ها، آموزش و اقدامات خود را با مقوله های جدید سازمان دهی هماهنگ کنیم.

آخرین سخنران این همایش مهندس امید حجتی، برنامه نویس شرکت نرم افزار و سخت افزار ایران (نوسا)، درباره «آر. بی. آر از ایده تا پیاده سازی: بررسی مدل اف. آر. بی. آر. او.» سخن گفت. وی با اشاره به رویکرد سنتی و رویکرد جدید نگهداری اطلاعات کتاب شناختی، روش های گذار از رویکرد سنتی به رویکرد جدید را شبیه سازی پیوندها با تکیه بر شباهت اطلاعات ثبت شده در رکوردهای مختلف، تولید خودکار یا نیمه خودکار پیوندها^{۱۸} و ورود اطلاعات پیوندها با بازنگری اساسی در روش ذخیره سازی و تعامل با اطلاعات بیان کرد. وی گفت: دو روش اول در واقع مسکن درد است و درمان آن روش سوم، یعنی ورود اطلاعات پیوندها با بازنگری اساسی در روش ذخیره سازی و تعامل با اطلاعات است.

حجتی در ادامه به پیش نیازهای پیاده سازی این مدل اشاره کرد و گفت: رفع ابهام از مدل، رفع کاستی ها از مدل و توسعه مدل، این پیش نیازها را تشکیل می دهند. وی در ادامه با بیان اینکه موزه ها همسایه های نزدیک کتابخانه ها هستند، به معرفی مدل «سیداک سی. آر. ام»^{۱۹} پرداخت و گفت: استفاده از رویکرد شیء گرا^{۲۰} از خصوصیات این مدل است و این مدل و مدل اف. آر. بی. آر تشکیل دهنده مدل اف. آر. بی. آر. او هستند.